

VLAAMSE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE
DE RAAD

ZITTING 2021-2022

7 JUNI 2022

HOORZITTING

Eenzaamheid

SAMENVATTEND VERSLAG

**namens de Commissie voor Welzijn, Gezondheid en Gezin
uitgebracht door mevrouw Els ROCHETTE**

Hebben aan de werkzaamheden deelgenomen:

Vaste leden: mevrouw Carla Dejonghe, voorzitter, mevrouw Els Rochette, mevrouw Cieltje Van Achter

Plaatsvervanger: mevrouw Hilde Sabbe

Ander lid: mevrouw Bianca Debaets

Dames en heren,

Op dinsdag 7 juni 2022 organiseerde de Commissie voor Welzijn, Gezondheid en Gezin een hoorzitting over eenzaamheid. De volgende gastsprekers werden gehoord: mevrouw Inge Verhaegen en de heer Harm Deleu, werkzaam aan de Odisee Hogeschool Brussel en projectmedewerkers Resokit; de heer Dany Dewulf, stafmedewerker Inclusie en vermaatschappelijking van zorg bij de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG); en mevrouw Katrien Vervoort, coördinator bij Accolage, voorheen Buurtpensioen vzw.

Mevrouw Els Rochette wordt aangeduid als verslaggever.

1. Toelichting door de heer Harm Deleu en mevrouw Inge Verhaegen, Odisee Hogeschool Brussel

Stel je voor dat je dichte vrienden 1 voor 1 Brussel verlaten: er is een job in het buitenland, ze vinden geen geschikte familiewoning of zijn het stadsleven beu. Net nu maak je een lelijke val en kan je nauwelijks nog je zetel uit. Gelukkig kun je online werken en zijn je huisgenoten er nog, maar de situatie sleept aan, en je voelt hoe je wereldje verkleint. Je mist connectie. Wat kan je daaraan doen? Reken je op mensen in de buurt? Vind je afleiding bij een concert of kun je zittend het onthaal doen van het dienstencentrum? Sluit je je aan bij een club in de Vlaamse Rand en ga je dan alleen? Of bel je die neef die in het buitenland woont maar regelmatig Brussel bezoekt? Met deze situatieschets leidt **de heer Harm Deleu, projectmedewerker Resokit**, zijn uiteenzetting over eenzaamheid in.

Als mensen zich eenzaam voelen, vinden ze na een tijdje vaak wel een nieuw evenwicht. Maar als de omstandigheden tegenzitten, door een scheiding, een ongeval of armoede, wordt het lastig. Sommigen trekken zich verder terug en geraken geïsoleerd. Uiteindelijk hebben ze nog weinig zin in contact.

Dan stelt zich de vraag hoe je als sociale *professional* met zulke situaties omgaat. Ga je deur aan deur aanbellen, en overtuig je mensen om tot het buurtcentrum te komen? Organiseer je een groepsactiviteit of een kaartavond voor eenzamen? Of kijk je naar wat er al gebeurt bij andere organisaties, burgerinitiatieven en door vriendelijke burenen?

Er is nog niet zoveel geweten over hoe eenzaamheid en sociaal isolement het best kan worden aangepakt. De stad biedt daarbij uitdagingen en kansen. Binnen het onderzoek van Odisee Hogeschool Brussel wordt gekeken naar hoe Brusselse (welzijns)organisaties omgaan met deze thema's. Op die manier kunnen de *professionals* versterkt worden in hun zoektocht naar meer inclusie en worden aan de lokale besturen handvaten aangereikt om vanuit een gecoördineerde aanpak het basiswerk te versterken.

Met Resokit wordt meer inzicht geboden in de netwerken van de buurt en hoe deze wel én niet kunnen helpen bij het verminderen van eenzaamheid en sociaal isolement.

In 2018 ging het project Resokit van start met steun van de Vlaamse Gemeenschapscommissie en in nauwe samenwerking met een aantal Brusselse (welzijns)organisaties. Het doel van het project is de bestaande expertise aan Brussel te toetsten vanuit de invalshoek van sociaal isolement.

In de voorbije periode werd binnen het luik onderzoek gestart met een literatuurstudie over eenzaamheid en sociaal isolement en de functie van de stadsbuurt hierbij.

Het onderzoek werd meteen gekoppeld aan de praktijken bij Brusselse welzijnsorganisaties, die in het kader van dienstverlening en professionalisering een aantal keren zijn samengekomen in lerende netwerken. Een aantal organisaties werden vervolgens van dichterbij gecoacht. Momenteel loopt nog steeds een begeleidingstraject bij de Brusselse lokale dienstencentra en daar kwamen dit jaar de zorgzame buurten bij.

Het project voorziet in het ontwikkelen van een methodiek, gericht op Brusselse (welzijns)organisaties, om aan te slag te gaan in de buurt en het inzetten van buurtnetwerken om de strijd tegen eenzaamheid en sociaal isolement aan te gaan.

Verder wordt er gewerkt aan sensibilisering, zowel via sociale media als via *www.resokit.be* waar Brusselse organisaties terecht kunnen voor informatie en *tools*.

Vervolgens gaat de gastspreker even dieper in op de literatuurstudie. De heer Harm Deleu gaat ervan uit dat de commissieleden intussen bekend zijn met het onderscheid tussen eenzaamheid en sociaal isolement. Eenzaamheid gaat meer over het gevoelsleven, het subjectieve, terwijl sociaal isolement gaat over het aantal ondersteunde relaties of eerder het gebrek daaraan. Beiden spelen sterk op elkaar in. Binnen het project wordt vaak gesproken over “vereenzaming” als een proces. Er wordt door de onderzoekers van uitgegaan dat eenzaamheid deels tot het leven behoort, terwijl sociaal isolement vaak problematischer is.

Binnen de categorie eenzaamheid kan een onderscheid gemaakt worden op basis van duurtijd. Gaat het om tijdelijke eenzaamheid of langdurige, chronische eenzaamheid? Er bestaat ook een onderscheid tussen emotionele en sociale eenzaamheid, waarbij die laatste veeleer gaat over iemand die aansluiting bij een groep mist. Dat toont aan dat de aanpak van eenzaamheid en sociaal isolement vaak maatwerk zal zijn. Er zijn weinig standaardoplossingen.

Het is daarnaast niet nodig om eenzaamheid steeds te problematiseren. In die zin is de insteek van eenzaamheid als een biologisch proces interessant. Eenzaamheid is hierbij te vergelijken met een prikkel zoals honger of fysieke pijn, die aanzet tot gedragsverandering. Als iemand zich eenzaam voelt, dan is dat een moment om even stil te staan bij relaties en er bewuster mee om te gaan. Dit is een cognitief proces, maar verder onderzoek toont aan dat dit ook hormonaal aangestuurd zou worden. Als dit proces goed verloopt, dan komt er een nieuw evenwicht, met wederkerige en ondersteunende relaties. De eenzaamheidsgevoelens waren dan van tijdelijke aard.

Eenzaamheid is iets dat veel mensen ooit kennen. Van oud tot jong, met of zonder handicap... iedereen wordt ermee geconfronteerd. Het wordt problematisch als mensen zich uitgesloten voelen van maatschappelijke participatie en hun sociale grondrechten in het gedrang komen.

Verder legt de heer Harm Deleu uit dat het onderzoek risicofactoren tot vereenzaming blootlegde, waarbij men heeft vastgesteld dat de oorzaken en gevolgen vaak op mekaar inspelen en moeilijk van mekaar te onderscheiden zijn.

Armoede is risicofactor nummer 1 voor vereenzaming. Het gaat niet alleen over een gebrek aan materiële middelen om activiteiten te doen, maar ook over het hebben van een beperkt netwerk, arbeidszekerheid, een goede gezondheid...

Tevens vormen gezondheidsklachten of beperkingen een risicofactor aangezien deze een verminderde mobiliteit met zich meebrengen; evenals alleenstaande (ouder) zijn, het hebben van een migratieachtergrond, anderstalig zijn en de digitale kloof (cf. bestellen van een drankje op café d.m.v. een QR-code). Belangrijke transities in het leven, zoals gaan studeren en op kot gaan, een scheiding, verhuis of jobverlies... kunnen vereenzaming veroorzaken.

Eenzaamheid stelt zich bovendien niet alleen bij ouderen. Ook jongeren geven aan zich vaak eenzaam te voelen. Vanuit de welzijnsorganisaties wordt ook aangegeven dat mantelzorgers onder druk staan en een verhoogd risico op vereenzaming kennen.

De coronapandemie kan beschouwd worden als een risicofactor, maar ook als een kans, daar het eenzaamheid meer bespreekbaar heeft gemaakt. Sinds 2018 is de kennis en literatuur over het thema alleen maar toegenomen.

Mevrouw Inge Verhaegen, projectmedewerker Resokit, zoomt vervolgens in op de uitdagingen die de stad biedt. Er zijn een aantal kenmerken aan de grootstedelijke context van Brussel die maken dat vereenzaming vaak aan bod komt. Niettegenstaande heeft de stad ook een aantal troeven die ontmoeting en sociaal contact in de hand werken.

Een eerste kenmerk van de stad dat het risico op vereenzaming groot maakt, is de vloeibaarheid van de stad. Er zijn heel wat verhuisbewegingen; om de 5 jaar verandert de helft van de bevolking. Brussel is een stad met een meerderheid aan minderheden, waarbij gemeenschappen wel naast elkaar leven, maar nog niet echt vervlochten zijn met mekaar. Er is veel migratie van plaatsen over heel de wereld naar de stad als transitzone om het leven elders weer verder uit te bouwen. Als burger is het niet evident om in die vloeibaarheid en transities zijn weg te vinden, contacten of een duurzaam netwerk uit te bouwen.

De dualiteit van de stad zorgt volgens de spreker eveneens voor een uitdaging. Brussel is een stad van contrasten en uitersten: er zijn steeds meer jongeren aanwezig in de stad, de oudere bevolking wordt alsmat ouder, rijk en arm, kort en langgeschoold, eigenaars en huurders... Sociale cohesie vinden in die dynamiek is niet eenvoudig.

De onderzoekers hebben vastgesteld dat omwille van de dichte bevolking de mensen de nodige afstand houden van mekaar, wat zij in hun eerste onderzoeksrapport "*beleefde vermijding*" hebben genoemd. Doordat ze zo dicht op mekaar leven, staan ze 's ochtends lijf aan lijf op de metro of horen ze burens 's nachts ruzie maken. Dat maakt dat ze de deuren van de burens niet platlopen in tegenstelling tot de meer rurale gebieden. Het kleine ontmoeten en helpen, biedt wel kansen, volgens de gastspreker.

Brussel kent verder een complex kluwen van netwerken, gaande van overheidsstructuren tot organisaties, vele informele netwerken, burgerinitiatieven en gemeenschappen. Het is een uitdaging om deze netwerken te ontsluiten, laat staan om de burgers hun weg hierin te laten vinden.

In een stad kennen veel organisaties een rijk netwerk. De projectmedewerkers coachen tal van organisaties. Maar op zich is dit netwerk nog vrij homogeen (binnen de eigen sector, binnen de eigen taalgemeenschap, binnen de formele circuits van gesubsidieerde organisaties). Het is moeilijk om sectoroverschrijdend of met informele netwerken linken te leggen; en om over taalgrenzen en overheidsstructuren heen bruggen te bouwen op lokaal niveau. Netwerken hebben misschien wel hun wortels in een buurt, maar vertakken zich verder over buurten heen,

zelfs over steden, landen en continenten. De buurt mag niet alleen de focus zijn, maar vormt een belangrijk vertrekpunt; vandaar dat de onderzoekers spreken van netwerken “van” de buurt. Het complexe rijk vertakte netwerk van een stad is meteen ook een troef. Er is heel veel aanwezig, dat niet steeds terug te vinden is in rurale gebieden, waar vaak een afbrokkeling van het verenigingsleven kan worden waargenomen.

De publieke ruimte en mobiliteit zijn eveneens uitdagingen. Via het openbaar vervoer kan men zich vlot verplaatsen over heel de stad. De toegankelijkheid voor mensen met een beperkte mobiliteit of laaggeletterdheid en de betaalbaarheid kunnen nog beter. De publieke ruimte is dan weer beperkt voor een aantal inwoners en is niet steeds met het oog op ontmoeting of verbinding ingericht. Denk aan het wegnemen van banken omdat daklozen er slapen, denk aan het omheinen van pleinen of afsluiten ervan na 22.00 uur omwille van jongeren die er blijven hangen en zorgen voor geluidsoverlast. Er zijn dus tegenstrijdige belangen, waar een evenwicht in moet gezocht worden. De onderzoekers gaan er overigens van uit dat men mensen ook moet leren gebruikmaken van de publieke ruimte. Er is nood aan een begeleiding of aan buurtwerkers en zorgregisseurs.

Tevens eigen aan de stad is de doe-het-zelf-industrie en digitalisering, die vooral een impact hebben op de meest kwetsbare bevolking (bv. digitaal aankopen van ticket voor het openbaar vervoer of cultureel evenement). De kloof en de vereenzaming nemen toe. Dit neemt niet weg dat sommige mensen er bewust voor kiezen om in de anonimiteit van de stad te verdwijnen.

Mevrouw Inge Verhaegen stelt dat al deze kenmerken ertoe leiden dat men wil inzetten op het kleine ontmoeten en helpen. Het voordeel van deze lichte bindingen is dat ze meer inclusief zijn; ze hebben geen hoge drempels, behoeven niet veel woorden, er zijn minder afspraken, ze keren terug, ze verdwijnen, maar ze kunnen evengoed uitgroeien tot ondersteunende relaties zonder dat ze veel investering vragen van mensen.

In het eerste onderzoeksrapport zijn tal van cijfers terug te vinden over eenzaamheid. De onderzoekers hebben wel zelf geen kwantitatief onderzoek gevoerd hierover in Brussel. Er is geput uit materiaal van o.a. Gezondheidsenquête Sciensano, Nationaal Geluksonderzoek UGent, Tijdsbudgetonderzoek VUB – TOR, Statistiek Vlaanderen, Coronastudie UA, Koning Boudewijn Stichting, Enquête bij kinderen en jongeren door Uit de Marge, Enquête bij gezinnen door Kenniscentrum Gezinswetenschappen.

De cijfers rond eenzaamheid zijn echter vrij beperkt en niet altijd eenduidig. In de verschillende onderzoeken wordt gemeten naar de gevoelens van eenzaamheid die mensen hebben, en hoe vaak ze die hebben; het aantal contacten met burens, vrienden, familie; de tevredenheid over relaties met vrienden, familie of anderen; de mate waarin mensen sociale netwerken hebben om op terug te vallen bij zorgen of vragen; de tijdbesteding buitenshuis...

Indien men meer cijfermateriaal zou wensen, is er nood aan structureel onderzoek dat ook meet wat het effect is van ingrepen op vereenzaming en sociale uitsluiting. De vraag die de gast spreker zich stelt, is of men dan niet beter verdiepend onderzoek voert naar de oorzaken van eenzaamheid (armoede, inclusie en uitsluiting). Tot slot, kan worden vastgesteld dat er nauwelijks specifieke cijfers voor Brussel te vinden zijn.

Algemeen beweert ongeveer de helft van de mensen zich soms eenzaam te voelen. De jongeren zouden de meest kwetsbare groep uitmaken. Corona heeft dit cijfer opgetrokken tot 73 %. Nu alles opnieuw wat normaliseert, wordt verwacht dat dit cijfer zal dalen.

Wanneer er specifiek naar cijfers over Brussel wordt gekeken, kan worden vastgesteld dat deze over het algemeen hoger liggen in vergelijking tot andere gebieden. Zo ligt de ontevredenheid over sociale contacten hoger ten opzichte van de Belgische bevolking. Dit is tevens het geval voor het aantal contacten dat men doorgaans per week heeft. Stedelingen voelen zich vaker geïsoleerd en risicofactoren komen beduidend vaker of in hogere mate voor in Brussel. Verder kwam uit de cijfers naar voren dat 1 op de 5 Brusselaars een zwakke ondersteuning in zijn omgeving ervaart. Ze kunnen op weinig mensen rekenen als ze met zware problemen worden geconfronteerd en weinig mensen hebben aandacht of tonen interesse voor wat ze doen. Ze kunnen bovendien moeilijk praktische hulp krijgen van burens.

Metten is weten, maar de kracht van verhalen en ervaringen zijn volgens de gastspreker eveneens niet te onderschatten.

De stadsbuurt vormt een belangrijke hefboom en biotoop voor mensen in een kwetsbare situatie. Ze zijn aangewezen op hun lokale omgeving en daarom is het van belang dat er wordt ingezet op een lokaal vangnet dat laagdrempelig en toegankelijk is. Er is nood aan buurtanalyses. Het kan als overheid interessant zijn om dit gecoördineerd te laten verlopen, want momenteel is iedereen er wat op eigen houtje mee bezig. De instanties die bezig zijn met kwantitatieve data, zoals het BISA, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, de Studiedienst van de VGC, zouden in dat opzicht in gesprek kunnen gaan met lokale organisaties.

Ondertussen zijn er enkele digitale burenhulpplatforms gekend (bv. Hoplr, Helpper, Solidare-it), maar er bestaan daarnaast veel informele platforms, zoals gesloten Whatsapp- of Facebookgroepen van bv. de Poolse, Marokkaanse, Roemeense gemeenschappen. Het is volgens de onderzoekers niet nodig om daar grip op te krijgen of deze te controleren. Maar weten dat ze er zijn om ernaar te kunnen verwijzen, kan nuttig zijn aangezien ze vaak de eerste toegangspoort vormen vooraleer mensen bij formele hulporganisaties terechtkomen.

Tot slot, formuleert mevrouw Inge Verhaegen enkele beleidsaanbevelingen. In Brugge heeft men als slogan ‘Vierkant tegen eenzaamheid’, in Nederland ‘Een tegen eenzaamheid’ en de onderzoekers zijn eerder ‘ronduit voor inclusie’. Het is goed dat men mensen sensibiliseert, maar de gastspreker vraagt zich af of het niet beter is om er een positief verhaal over te brengen door in te zetten op inclusie en toegankelijkheid. Er hangt immers een negatieve geladenheid over eenzaamheid.

Een eerste aanbeveling omvat het taboe te doorbreken en eenzaamheid en sociaal isolement bespreekbaar te maken. Dit kan door in te zetten op sociale media, sensibiliseringscampagnes te voeren en organisaties activiteiten hieromtrent te laten organiseren.

Als tweede wordt een gecoördineerde aanpak aanbevolen. Een eenzaamheidsplan zoals dit in Nederland werd ingevoerd, is misschien niet realistisch, gelet op het versnipperde politieke landschap dat België kent. Er bestaat wel een Vlaams eenzaamheidsplan. Dergelijk plan op Brussels niveau kan een goede zaak zijn, waarbij men een aantal zaken structureel verankert (cf. eenzaamheid als thema in meerjarenplannen laten opnemen). Een gecoördineerde aanpak, zo verduidelijkt de gastspreker, is geen paraplu waaronder alles moet passen en iedereen langs dezelfde mal passeert. Het betekent eerder dat de basiswerking van organisaties wordt versterkt vanuit een gemeenschappelijke beleidsvisie. Er gebeurt al ontzettend veel, wat maatwerk mogelijk maakt. In die zin zouden organisaties ‘ploetertijd’ moeten krijgen om te experimenteren en te leren.

Verder vragen de onderzoekers zich af of een centraal meldpunt, zoals dit in Brugge en Nederland bestaat, een goede oplossing is. De lokale organisaties staan het dichtst bij de mensen en kunnen wellicht gepaster reageren. Wel is er nood aan een goede sociale kaart van formele én informele netwerken, over verschillende sectoren heen.

Een volgende beleidsaanbeveling betreft het toekennen van projectsubsidies. Het is goed dat er subsidies zijn die het thema extra op de agenda zetten, doch alles wordt tegenwoordig ‘ver-project’. Dit zorgt dat subsidies slechts tijdelijk zijn, wat belastend is voor het basiswerk. Organisaties moeten zich meer bezighouden met fondsenwerving en het uitschrijven van dossiers dan met de eigenlijke werking.

Tevens wijst mevrouw Inge Verhaegen op professionalisering en een methodische aanpak, bv. aan de hand van coaching, lerende praktijken, intervisie, ontwikkelen van instrumenten om netwerken te versterken en met de buurt aan de slag gaan.

Het proces van vereenzaming vraagt verder om een preventieve en curatieve aanpak. Een brede preventieve aanpak vraagt tevens om een transversale aanpak, waarin over beleidsdomeinen heen wordt samengewerkt en waarin verschillende sectoren de krachten bundelen.

Eindigen doet de gastspreker met een pleidooi om werk te maken van structurele uitsluitingsmechanismen en een inclusie- of eenzaamheidstoets in te voeren, waarbij elke beleidsmaatregel getest wordt op zijn impact op de inclusie van mensen.

2. Toelichting door de heer Dany Dewulf, stafmedewerker Inclusie en vermaatschappelijking van zorg bij de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG)

Ook in Vlaanderen bestaat er nog geen eenduidigheid over de cijfers in de verschillende onderzoeken, steekt **de heer Dany Dewulf** van wal. Er zal binnenkort een onderzoek starten vanuit de KUL, VUB, Thomas More Hogeschool en Vonk3, dat 4 jaar zal duren, en hopelijk meer duidelijkheid zal scheppen over de cijfers.

Alvorens in te gaan op hoe lokale besturen in Vlaanderen kijken naar eenzaamheid merkt de gastspreker op dat sommige mensen geen nood hebben om te *socializen* met hun hele buurt. Soms is men gewoon liever op zichzelf. Er zijn verschillende types van eenzaamheid. Om sociale eenzaamheid te meten, bestaan er zelfs ‘eenzaamheidsschalen’. Jammer hieraan is dat daardoor de andere - emotionele en existentiële eenzaamheid - minder belicht worden.

Er zijn in Vlaanderen een 300-tal lokale besturen. In maart 2021 werd een beroep gedaan op de VUB voor een online enquête omtrent eenzaamheid. De respons was hoog; 233 lokale besturen zijn bezig met eenzaamheidsbestrijding.

Het onderzoek heeft zich niet beperkt naar een bepaalde leeftijdsgroep. Een van de punten die werden bevraagd, is waar de lokale besturen op hebben ingezet tijdens de coronapandemie. De gastspreker licht vervolgens volgende tabel toe.

Frequentietabel extra genomen maatregelen door lokale besturen in kader van COVID-19 (N=207)

Initiatief	Aantal lokale besturen (N)	Percentage (%)
Telefonisch contact (ouderen)	189	91,3
Babbellijn (ouderen)	94	45,4
Praktisch ondersteunen (ouderen)	88	42,5
Promoten bestaande kanalen	77	37,2
Extra inzet op bestaande initiatieven	76	36,7
Huisbezoeken (ouderen)	69	33,3
Inzetten op digitale vaardigheden (ouderen)	59	28,5
Meldpunt eenzaamheid (ouderen)	51	24,6
Toegankelijke psychologische hulp (ouderen)	38	18,4
Toegankelijke psychologische hulp (jongeren)	28	13,5
Praatpunt (jongeren)	18	8,7
Hulp rond verlies of rouw	10	4,8
Opstart meldpunt voor mensen die iemand hebben verloren	4	1,9

Bron: VUB, oktober 2021

De tweede vraag in de enquête betrof onder welke lokale beleidsdoelstellingen deze maatregelen werden getroffen. Bij de meeste lokale besturen kadert de aanpak van eenzaamheid binnen de bredere beleidsdoelstelling van zorgzame buurten of buurtgerichte zorg (77,2 %). De dementievriendelijke gemeente (36,2 %) en kindvriendelijke gemeente (19,4 %) sluiten de top 3 af.

Verder werd bij de lokale besturen bevraagd of zij het onderscheid maken tussen eenzaamheid en sociaal isolement. Bij 71 % wordt dit niet gedaan. Dikwijls is men zich niet bewust van een verschil tussen beide, is het onderscheid niet duidelijk of beschikt men over te weinig personeel.

Er werd ook gepeild naar de aanpak van eenzaamheid per leeftijdsgroep. De meeste aandacht gaat naar ouderen (60+); bij de andere leeftijdsgroepen (-12 jaar, 13-17 jaar, 18-25 jaar en 26-59 jaar) zijn de cijfers eerder gelijklopend.

Om eenzaamheid aan te pakken bij jongeren en jongvolwassenen nemen de lokale besturen voornamelijk volgende initiatieven:

- stimuleren van sociaal contact via vrijetijdsactiviteiten (82,5 %);
- stimuleren van ontmoeten in de buurt (62,5 %);
- stimuleren betekenisvolle tijdsbesteding (57,5 %);
- psychosociale ondersteuning (50 %);
- promoten van bestaande kanalen (45 %).

Wanneer het volwassen en ouderen betreft, gaat het over:

- telefonisch contact (88,6 %);
- stimuleren van sociaal contact via vrijetijdsactiviteiten (82,5 %);

- stimuleren van ontmoeten in de buurt (76,8 %);
- praktische ondersteuning (65,4 %);
- stimuleren van betekenisvolle tijdsbesteding (52 %).

Daarnaast geven de lokale besturen aan dat zij in de eerste plaats de volgende noden hebben:

- het delen van goede praktijken;
- methodes, vnl. onder de vorm van detectie (het vinden, bereiken en activeren van eenzamen en sociaal geïsoleerden);
- een overkoepelende visie;
- een structurele aanpak;
- meer vrijwilligers;
- betere samenwerkingsverbanden, zowel intern als extern;
- meer financiële en personele middelen.

Vervolgens licht de gastspreker de oorzaken van eenzaamheid toe. Eenzaamheid is alleszins een maatschappelijk probleem. Concreet toont de spreker dit aan met enkele voorbeelden. Op gebied van mobiliteit, ruimtelijke ordening, huisvesting, tewerkstelling, onderwijs... kunnen problemen tot eenzaamheid aanleiding geven.

Ook in de samenleving is er een probleem. Iemand die stilaan dementeert, wordt door de omgeving vaak afgeschreven en geacht in een woonzorgcentrum te verblijven. Hierdoor verwijderd men de persoon uit zijn sociaal netwerk. Men 'hoort er niet meer bij' of 'doet er niet meer toe'. Uit Vlaams onderzoek blijkt dat meer dan 50 % van de mensen die in een woonzorgcentrum verblijven zich vereenzaamd voelt.

Een derde component die een *driver* betekent van eenzaamheid is individueel en relationeel. Cf. handicap, psychische kwetsbaarheid, ouderdom, hechtingsproblematiek in de eerste 1.000 levensdagen...

De heer Dany Dewulf legt uit dat er in Vlaanderen een 4-tal strategieën worden toegepast om met eenzaamheid om te gaan. Een eerste betreft het ontwikkelen van zorgzame buurten, bestaande uit 8 bouwstenen. Het is belangrijk als je een buurt hebt om over een zorgregisseur te beschikken. Zo niet, dan kan je deze bouwstenen niet waarmaken.

<https://www.zorgenvoormorgen.be/zorgzamebuurten/aan-de-slag>

‘Erbij horen’ doe je voornamelijk door het ontwikkelen van sociale netwerken. Dat begint eerst rondom het individu, waarbij je begeleid wordt door een hulpverlener. De gastspreker verwijst hiervoor naar het ‘Overkop-huis’ in Oostende. Jongeren uit verschillende wijken kunnen hier terecht om allerlei activiteiten te doen. Het is een soort inloophuis waar men een beroep kan doen op professionele therapeutische hulp, zonder dat men een label opgeplakt krijgt.

Een tweede strategie handelt over het concept van een positieve gezondheid, naar Nederlands voorbeeld (*Limburgpositiefgezondheid.nl*). In Wilsele-dorp (Leuven) past men deze praktijk toe.

Community building is een strategie waar in Vlaanderen vooral Lus vzw en Burgers aan Zet expertise rond hebben opgebouwd. Dit behelst 2 aspecten, enerzijds, *community living*, en anderzijds, *integrated care*. Deze strategie komt voort uit een Amerikaans geluksonderzoek dat al minstens 80 jaar loopt. Men heeft vastgesteld dat niet rijkdom, gezondheid, werk hebben het verschil maken, maar wel hoeveel relaties mensen hebben, wat de kwaliteit van deze relaties is en de mate waarin mensen in deze relaties zorg dragen voor elkaar en elkaar ondersteunen.

De vierde strategie valt onder de noemer ‘Compassionate Cities’, dat onder meer in Brugge, Zorgstad Hasselt, Zomerhuis in gemeente Londerzeel... wordt toegepast. De verwerking van rouw en verlies wordt teruggegeven aan de mensen.

De werkzame factoren die in de beste praktijken naar voor treden zijn:

- beroep doen op vrijwilligers, burens en buddies;
- ontmoeting faciliteren (gecombineerd met een hapje en een drankje, praktische hulp, samen iets doen...);
- veiligheid bieden;
- vertrouwen (in informele en professionele hulpverlening);
- verbinding (levensverhalen van de mensen verknopen);
- wegwerken van drempels (toegankelijkheid nastreven);
- belang van een ‘warm onthaal’;
- kennis in het werkveld.

De gastspreker benadrukt dat eenzaamheid moet aangepakt worden op alle beleidsdomeinen en dat er preventief moet worden opgetreden. Liefst in co-creatie, o.a. door bottom up burgerparticipatie of door het inzetten op ontmoeting, sociale stijging (door levensverhalen te verknopen) en sociale daling (conflicten, ziekte, dood). Ga als beleidsmaker op zoek naar de oorzaken van sociale uitsluiting en ongelijkheid en werk deze weg.

3. Toelichting door mevrouw Katrien Vervoort, coördinator vzw accolage (voorheen Het Buurtpensioen vzw)

Mevrouw Katrien Vervoort, coördinator bij vzw accolage kondigt aan dat de vereniging pas sinds 1 week een andere benaming heeft gekregen.

Het Buurtpensioen is ontstaan als een pilootproject ‘burenhulpnetwerk’ in 2013 van het toenmalige Kenniscentrum Woonzorg Brussel. Het werd opgestart in het lokaal dienstencentrum Ado Icarus in Neder-over-Heembeek. Het project kwam tot stand omwille van de volgende vaststellingen: de vergrijzing van de bevolking, toenemende armoede en eenzaamheid/sociaal isolement en vraag- en aanbodverlegenheid. Dit laatste houdt in dat veel

mensen, wanneer ze een bepaalde vraag of aanbod hebben, niet steeds weten tot wie ze zich moeten richten. Vanuit Het Buurtpensioen wordt getracht deze beide zaken op mekaar af te stemmen. De buurt of de wijk wordt hierin gezien als een belangrijke hefboom.

Vzw accolage bestaat intussen uit verschillende lokale burenhulpnetwerken, waarbij gefocust wordt op het kleine helpen en het bestrijden van eenzaamheid en sociaal isolement (vooral bij ouderen en kwetsbare personen). Iedereen wordt beschouwd als een deelnemer. De organisatie is aandachtig dat iedereen iets bijdraagt aan het netwerk: iedereen helpt en iedereen kan geholpen worden. Op die manier stimuleert men het gevoel van eigenwaarde en zingeving. Daarnaast zet vzw accolage in op het versterken van de sociale cohesie in de verschillende buurten.

De coördinator licht toe dat de werking van de vereniging gebaseerd is op enkele principes. Men gaat uit van een sterk samenwerkingsverband met lokale partners (uit verschillende sectoren), o.a. OCMW, sociale dienst, ziekenfonds, gemeenschapscentrum, lokaal dienstencentrum... De werking is beperkt tot het kleine helpen, zoals bv. sociaal contact faciliteren, boodschappen doen, telefoontje plegen, digitale ondersteuning, helpen bij administratie. Wanneer professionele hulp nodig is, wordt hiernaar doorverwezen en omgekeerd.

De filosofie van het netwerk stoelt op wederkerigheid, solidariteit, respect voor de ander en respect voor de limieten van eenieder. Het netwerk is inclusief of staat m.a.w. open voor iedereen. Men moet er zich ook van bewust zijn dat het netwerk evolueert, aangezien het gebaseerd is op menselijke relaties.

Met betrekking tot ouderen en hun omgeving, probeert vzw accolage dat mensen zo lang als mogelijk kwaliteitsvol mogen leven in hun eigen vertrouwde omgeving. Daarbij spelen de sociale relaties in de strijd tegen eenzaamheid een grote rol. Verder tracht men het welzijn en de autonomie van de ouderen te verhogen. Ten opzichte van de formele zorg werkt vzw accolage complementair en vervult de vereniging een signaalfunctie. Door haar preventieve rol is er minder nood aan professionele en/of psychosociale hulp.

Sinds 1 januari 2022 is de vereniging een zelfstandige en bicommunautaire vzw geworden. De vereniging ondersteunt momenteel 9 burenhulpnetwerken in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Brussel Centrum, Sint-Jans-Molenbeek, Elsene, de Noordwijk, Neder-over-Heembeek, Ganshoren, de Marollen en 2 netwerken in Jette. In het verleden waren er ook nog 2 netwerken in Evere en Laken. Er zijn echter te weinig middelen om de begeleiding hiervan verder te zetten.

Op dit ogenblik tellen de netwerken ongeveer 600 deelnemers. Hiervan is 80 % vrouw en bijna 1 op 3 is ouder dan 80 jaar. Naar de toekomst toe wenst de coördinator sterker in te zetten op het intergenerationele aspect van de werking. In 2021 werden +/- 6.200 uren hulp geboden. Binnen het netwerk zijn meer dan 100 duo's en trio's actief.

De werking houdt echter meer in dan enkel hulp bieden. Binnen iedere wijk worden wekelijkse permanenties en maandelijkse samenkomsten georganiseerd. Daarnaast worden collectieve activiteiten en outreachactiviteiten op touw gezet. In samenwerking met zusterorganisatie Bras dessus Bras dessous vindt jaarlijks een sensibiliseringsactie rond eenzaamheid en isolement van ouderen plaats. Dan worden in de Brusselse straten bloemen uitgedeeld aan de voorbijgangers, waarbij gevraagd wordt om deze niet zelf bij te houden, maar af te geven aan een oudere buur.

De gastspreker legt vervolgens uit dat in 2021 een impactstudie werd uitgevoerd bij de deelnemers. Hieruit kwam naar voor dat bij 4 op de 5 hun deelname een sterke tot zeer sterke impact had op hun geestelijke welzijn. Daarnaast gaven de deelnemers eveneens volgende impact aan: het is goed voor de fysieke gezondheid (64 %), het verandert de blik van de mensen op de wereld (57 %), het verandert de betrokkenheid in de wijk (58 %) en de relaties tussen burens (57 %).

Er staan nieuwe projecten en samenwerkingen op stapel. Zo is vzw accolage betrokken bij het project zorgzame buurten in Sint-Jans-Molenbeek (Connection Karreveld). Het is een manier om te experimenteren en de werking van de vereniging te versterken.

Daarnaast wordt een samenwerking opgestart met FSMB (Socialistische Mutualiteit) waarbij op basis van data-analyse behoeftige leden worden toegeleid naar de burenhulpnetwerken.

Mevrouw Katrien Vervoort stelt dat het elk jaar opnieuw van nul beginnen was op zoek naar financiële middelen om de werking te kunnen verderzetten. Sinds 2022 krijgt de organisatie van Iriscare een meerjarenfinanciering toegewezen, wat tot meer financiële zekerheid moet leiden. Op termijn ambieert de vzw een erkenning.

Tot slot, verklaart de gastspreker dat het aanvankelijk de bedoeling was van Het Buurtpensioen om een netwerk op te zetten, vrijwilligers professioneel te laten begeleiden om nadien het beheer van de organisatie aan deze vrijwilligers over te laten. Dat werd in verschillende netwerken uitgetest. Men kwam echter tot de vaststelling dat dit niet werkt. Er is nood aan professionele omkadering om een burenhulpnetwerk in stand te houden. Bovendien is duurzame financiering een must en vermijdt het dat men telkens opnieuw het warm water moet uitvinden. De coördinator beveelt de beleidsmakers dan ook aan om projectfinanciering te vermijden en eerder te opteren voor erkenningen en langetermijnoplossingen.

4. Bespreking

Mevrouw Els Rochette (one.brussels-Vooruit) vindt het fijn om te horen wat er allemaal op het terrein verwezenlijkt wordt. Vele zaken vanuit Nederland komen terug. Brussel is rijk aan *knowhow*. Het commissielid onthoudt vooral de kracht van verhalen. Dit is iets dat moet worden meegenomen als er onderzoek gebeurt. Is er een link met het wegvallen van de klassieke verenigingen? Vroeger was het zo dat men binnen de vereniging van een bepaalde zuil vrijwilligerswerk ging doen.

Verder merkt de spreker op dat in de oplijsting om eenzaamheid en sociaal isolement te bestrijden, veel zaken voorkomen die reeds gebeuren door sociaal-artistieke organisaties: laagdrempelig onthaal, mensen stimuleren om samen te werken en zichzelf te ontplooien. Zijn projecten van dit type organisaties niet waardevol?

Heeft het commissielid het goed begrepen dat vzw accolage bicommunautair is geworden, maar niet is samengegaan met Bras dessus Bras dessous? Hoe is de omschakeling naar het bicommunautaire niveau gebeurd?

Tot slot, informeert mevrouw Els Rochette naar hoe mensen praktisch met mekaar in verbinding gebracht worden, bv. als ze in nood zijn.

Vooreerst geeft **mevrouw Cieltje Van Achter (N-VA)** aan dat het geen gemakkelijk thema is om als beleidsmakers mee aan de slag te gaan. De commissieleden zijn wel gemotiveerd om met alle aanbevelingen uit de hoorzitting en de studiebezoeken in het kader van ‘Eenzaamheid’ tot een beleidstekst te komen.

De spreker heeft gehoord dat er een Vlaams eenzaamheidsplan is. De vraag die zich stelt is of Brussel nood heeft aan een eigen plan. Wat is de rol van de gemeenten in Brussel, leeft dit thema op het Brusselse lokale niveau, wil de spreker graag weten. Hebben de gastsprekers hier aanbevelingen over?

Wat kan de VGC eventueel beleidsmatig meer doen voor vrijwilligers of is dit eerder voor de Vlaamse Gemeenschap? Het lijkt het commissielid belangrijk dat alle informatie, ervaringen en vrijwilligerswerk van tijdens de coronacrisis niet verloren gaat.

Mevrouw Bianca Debaets (cd&v) beaamt dat het bespreekbaarder maken van het thema eenzaamheid toch 1 positieve nevenwerking is van de coronapandemie. Het raadslid werd enkele jaren terug getroffen door het tv-programma van de heer Xavier Taveirne waarbij enkele stereotypen rond eenzaamheid zijn gesneuveld. Eenzaamheid is niet alleen iets van ouderen.

Wat is bijgebleven van het studiebezoek aan Rotterdam en Utrecht is het gesprek met prof. dr. Tineke Fokkema, die verklaarde dat we te vaak maar wat doen. Uit haar onderzoek over projecten in het kader van eenzaamheid is immers gebleken dat op een schaal van 18 projecten er slechts 2 een reële impact hadden. De rest waren allemaal zeer goed bedoelde projecten, doch hadden geen duurzame impact op de verschillende vormen van eenzaamheid. Als voorbeeld wordt het wijkfeest aangehaald, dat voor sommige zelfs een contraproductieve invloed kan hebben.

Daarnaast komt de spreker terug op het stimuleren van zingeving. Vaak denken ouderen dat ze van geen tel meer zijn. Zijn er geen linken te maken met het bredere welzijnskader of andere beleidsdomeinen?

Er werd tijdens de presentaties meegegeven dat het niet eenvoudig is om bij mensen binnen te geraken. Bestaan hier methodieken voor? Is dit anders in een stad dan op het platteland? Is eenzaamheid trouwens een Westers fenomeen?

Over technologie heeft het raadslid een dubbel gevoel. Enerzijds, het helpt mensen om in contact te komen met anderen. Anderzijds, er zijn heel veel mensen die op sociale media tal van contacten hebben en zich toch eenzaam voelen bij gebrek aan fysiek contact. Moet technologie gestimuleerd worden of net niet?

Mevrouw Els Rochette (one.brussels-Vooruit) had nog een vraag over de buurtanalyses. Er bestaat een leidraad voor het opstellen van een lokale omgevingsanalyse gezondheid en welzijn van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Moet er meer bekendheid gegeven worden aan de instrumenten die reeds voorhanden zijn of is er een punt nodig dat de coördinatie hiervan op zich neemt, waar Brusselaars terecht kunnen?

Verder wil het commissielid nog weten of er koppelingen zijn met projecten waarbij gewerkt wordt met nieuwkomers.

De eenzaamheidstoets binnen andere beleidsdomeinen is alleszins een element dat de spreker onthoudt en zal meenemen.

Commissievoorzitter Carla Dejonghe voegt nog 1 vraag toe over de kaart die getoond werd tijdens de uiteenzetting van vzw accolage, waarop de verschillende burenhulpnetwerken zijn afgebeeld. Die lijkt precies netjes in 2 verdeeld en enkel het Westen van Brussel te bestrijken.

Dat klopt niet helemaal, antwoordt **mevrouw Katrien Vervoort**. Ook Elsene, het Centrum van Brussel en het Noordwesten (Neder-over-Heembeek) hebben een werking. In het Zuiden zijn er netwerken in Ukkel, Vorst en Anderlecht, waar Bras dessus en Bras dessous actief is.

Het viel **de commissievoorzitter** vooral op dat er in het Oosten geen werking is. **De gastspreker** hoopt daar in de toekomst verandering in te brengen.

Mevrouw Inge Verhaegen vindt dat er nog meer in gesprek moet gegaan worden met de mensen. Dat zal een goede barometer vormen naast het cijfermateriaal. Met hulp van de VGC is Odisee Hogeschool Brussel nu gestart met een onderzoek naar de binnenkant van sociaal isolement. Zo worden binnen de Adviesraden van de VGC verschillende sectoren bevraagd over de drempels waartegen zij aanlopen in het bereiken van mensen in sociaal isolement. In een volgende fase zullen mensen in sociaal isolement bevraagd worden over deze drempels. Op die manier wensen de onderzoekers een handvat te ontwikkelen om meer aan te sluiten bij wat de mensen echt bezighoudt.

De heer Harm Deleu vult aan dat uit Nederlands onderzoek al is gebleken dat bepaalde eenzaamheidsinterventies misschien niet tot het resultaat leiden dat mensen minder eenzaam zijn, maar wel dat zij op andere vlakken waren geholpen (bv. ze voelden zich gezonder of zelfstandiger).

Zowel in Brussel als in Vlaanderen worden zorgzame buurten vaak geïnitieerd op het lokale niveau, gaat **mevrouw Inge Verhaegen** verder. Het merendeel van de Vlaamse gemeenten is er wel mee bezig, maar het beperkt zich vaak tot een bepaalde dienst. Het is soms lastig om bruggen te bouwen. In Brussel is dit door de versnippering nog moeilijker. Dit wordt beaamd door **mevrouw Katrien Vervoort**. Het onderscheid tussen de gemeenten is groot. In sommige gemeenten leeft het thema zelfs niet. Financiering vanuit de gemeenten is supermoeilijk. Het gaat over heel kleine bedragen en er wordt naar meerdere diensten doorverwezen. De gastspreker zou niet rekenen op de gemeenten om de verduurzaming van zorgzame buurten in Brussel te verwezenlijken.

Over de buurtanalyses verduidelijkt **mevrouw Inge Verhaegen** dat de GGC heeft ingezet op een consortium (Brussel, Vlaanderen, Wallonië en Europa) dat instrumenten heeft verzameld om buurtanalyses te doen. Er werd al heel wat ontwikkeld. Zo heeft Thomas More een ondersteuningspakket uitgewerkt, de VVSG zet hier sterk op in, Resokit bestaat... Het consortium bestond vooral uit Franstalige partners en de gids is vooral met die insteek opgebouwd. Dit is voor Resokit boeiend en leerrijk. Er bestaat veel langs Franstalige zijde dat nog onbekend is. Er zijn volgens de onderzoekers nog tal van samenwerkingsmogelijkheden. De gastspreker suggereert dat de Meet- en Weetcel van de VGC in gesprek met het BISA of het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn kan bekijken wie welke informatie en data verzamelt en waarvoor, nadat bij de welzijnsorganisaties werd nagegaan aan welke informatie zij nood hebben voor hun werking.

Mevrouw Katrien Vervoort voegt hieraan toe dat naar wat zij vernomen heeft de cijfers van de Brusselse wijkmonitor minder toegankelijk zijn dan deze in Vlaanderen, wat een buurtanalyse in Brussel moeilijker maakt. De Brusselse cijfers zouden verouderd en onvolledig zijn.

De heer Dany Dewulf gaat nog even in op het vrijwilligersbeleid. Een van de hoofdredenen waarom het vrijwilligerswerk in Nederland sterker aanwezig is dan in Vlaanderen, is dat de Nederlandse regering ‘de participatiemaatschappij’ heeft ingevoerd, wat bij ons ‘de vermaatschappelijking van de zorg’ zou noemen. Concreet houdt dit in dat het beleid gestopt is met het subsidiëren van bv. lokale dienstencentra. Burgers hebben zelf de organisatie op zich genomen. Dit was een belangrijke stimulans. De gastspreker geeft echter aan dat hij dit niet meteen aan het beleid zou aanbevelen, maar er zit wel een punt in. Het valt op dat mensen niet langer duurzaam vrijwilligerswerk op zich nemen. Uit de buurtanalyses blijkt dat mensen wel vrijwilligerswerk willen doen (70 %), als het maar ‘*en passant*’ is, bv. als men zijn eigen kinderen wegbrengt naar school, wil men wel andere kinderen meenemen; of als men boodschappen doet voor zichzelf, wil men wel iets meebrengen voor iemand uit de buurt. Zij die gaan werken, hebben hier geen tijd meer voor. De meeste vrijwilligers zijn dan ook gepensioneerd of niet-actief. Het beleid om mensen langer te laten werken, draagt hier zeker toe bij.

De gastspreker denkt wel dat men als beleidsmaatregel vrijwilligerswerk kan stimuleren en refereert hiervoor naar de Stad Gent, waar werklozen bv. worden aangemoedigd om sociaal gewaardeerde rollen op te nemen. De rol van de ‘gemeenschap’ wordt daardoor opnieuw gevaloriseerd.

Mevrouw Katrien Vervoort heeft gemerkt dat het gebruik van tijdsbankieren voor het gros van de mensen minder stimulans betekent om deel te nemen. Vzw accolage is hier bijgevolg van afgestapt.

Ten slotte, deelt de gastspreker mee dat Het Buurtpensioen van naam is veranderd, omdat het verkeerd gepercipieerd werd (enkel voor ouderen, pensioendienst...). De vereniging is niet gefusioneerd met Bras dessus Bras dessous, maar er wordt nauw samengewerkt. Samen werd een 3de organisatie opgericht ‘Samen Toujours’, een platform ter ondersteuning van de burenhulpnetwerken. Een fusie in de toekomst wordt niet uitgesloten, maar is nu niet aan de orde.

De mensen bereiken, gebeurt voornamelijk door de zichtbaarheid die wordt gegeven tijdens de organisatie van activiteiten, of via doorverwijzing vanuit professionele hulpverlening. Mond-aan-mond-reclame en outreachend werken helpen hier ook bij.

Verslaggever,
Els ROCHETTE

Voorzitter,
Carla DEJONGHE